

УДК 94 (477).726.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.19>

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ УПЦ КП В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ В ПЕРІОД 1992–2018 Р.

Хоміцький Василь,

здобувач

Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

У статті проаналізовано освітню діяльність Української Православної Церкви Київського Патріархату (далі – УПЦ КП) на території Західної України в період 1992–2018 р. З постановням нової інституції УПЦ КП в 1992 р. розпочала роботу її освітня структура. За рішенням синодів відкривались всі духовні навчальні заклади. Охарактеризовано ступені духовної освіти та їх особливості в УПЦ КП. Заклади освіти Київського патріархату формувались і розвивались згідно із статутом УПЦ, прийнятим у 1991 р. Даний документ передбачав структуру і трьохступеневу модель освіти.

У кожній області західного регіону України у визначений період були відкриті заклади освіти УПЦ КП, а інколи декілька, мається на увазі інших конфесій. Для єпархій це було престижно, але для працевлаштування – ні. Адміністрація освітніх закладів не враховувала потребу в зайнятості випускників, при цьому зараховувала студентів на навчання. А особливість священничого життя така: під час навчання ставленики, які мали бажання рукоположитись перед таїнством священства, одружувались. І ось випускник в сані, в нього є сім'я, а працевлаштуватись тривалий час не міг, бо не було вакантного місця. Відтак богослови в сані, або без, змушені були їти працювати різноробочими тривалий час, щоб працевлаштуватись. Замість того, щоб служити Богу і людям.

Із постановням ряду семінарій мало уваги приділялось підготовці дяків-регентів, без яких священнику на парафії не обійтись. Також потрібно було врахувати ще один момент: усі священнослужителі навчались від 4 до 8 і більше років, а церковні дяки (читці, співи) більшою мірою взагалі не мали фахової освіти, що негативно впливало на стан церковного служіння.

Із 2006 р. духовна освіта УПЦ КП зазнала реформ. Зазнала змін назва освітніх закладів: «православна богословська академія» замість «семінарія і академія». Особливу увагу приділено фінансуванню закладів освіти і забезпеченню їх матеріально-технічною базою. Утримання викладачів-священників відбувалось за рахунок віверених парафій. Матеріальна база закладів освіти в період з 1992 до 2002 р. була вкрай низькою.

Особлива увага у визначений період приділялась студентам-вихованцям. Ректорат духовних закладів освіти все більше цікавився побутом у гуртожитках а відтак і відпочинком своїх вихованців. Показано становлення студентства в духовних закладах освіти і їхня роль у житті церкви.

Ключові слова: синод, училище, семінарія, академія.

Khomitsky Vasyl. Educational activities of the UOC-KP in Western Ukraine in the period 1992–2018

The article analyzes the educational activities of the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate (hereinafter – UOC KP) on the territory of Western Ukraine in the period 1992–2018. With the establishment of the new institution of the UOC KP in 1992, its educational structure began to work. According to the decision of the synods, all theological educational institutions were opened. The degrees of spiritual education and their features in the UOC KP are characterized. Educational institutions of the Kyiv Patriarchate were formed and developed according to the UOC statute adopted in 1991. This document provided for a structure and a three-level model of education.

In each oblast of the western region of Ukraine, in a certain period, educational institutions of the UOC-KP were opened, and sometimes several, meaning other denominations. It was prestigious for dioceses, but not for employment. The administration of educational institutions did not take into account the need for employment of graduates, while enrolling students for studies. And the peculiarity of priestly life is as follows: during training, proteges who wanted to be ordained, before the sacrament of priesthood, got married. And here is a graduate in a sled, a family, but he could not get a job for a long time, because there was no vacant place. Therefore, theologians with or without a sled had to go and work as handymen for a long time in order to get a job. Instead of serving God and people.

With the establishment of a number of seminaries, little attention was paid to the training of deacons-regents, without whom the parish priest cannot do. It was also necessary to take into account one more point, all clergymen studied from 4 to 8 or more years, and church deacons (readers, singers) to a greater extent did not have professional education at all, which negatively affected the state of church service.

Since 2006, the spiritual education of the UOC KP has undergone reforms. Names of educational institutions have changed. 'Seminary and Academy' was changed to 'Orthodox Theological Academy'. Special attention is paid to the financing of educational institutions and providing them with a material and technical base. The maintenance of teachers-priests took place at the expense of entrusted parishes. The material base of educational institutions in the period from 1992 to 2002 was extremely low.

During the specified period, special attention was paid to students-students. The rectorate of spiritual educational institutions became more and more interested in living in dormitories, and therefore in the recreation of its pupils. The formation of students in spiritual educational institutions and their role in the life of the church is shown.

Key words: *synod, school, seminary, academy.*

Із набуттям Україною державного суверенітету розпочався інтенсивний розвиток в політичній і в релігійній сферах, зокрема в закладах освіти УПЦ КП. Нова церковна інституція відчувала потребу в інтелектуально підготовленому і патріотично налаштованому кадровому потенціалі.

Відродження українського православ'я розпочалось із Західної України, ураховуючи високий духовний рівень віруючих західних областей, а відтак і масовий перехід парафій Російської Православної Церкви в УПЦ КП. Синод останньої прийняв рішення про відкриття нових закладів освіти в західних областях. Бажаючих вступити в духовні семінарії і училища в Західній Україні у визначений період було багато. Поставали все нові проблеми в освітній діяльності УПЦ КП у визначений період, розкриттю яких присвячене наше дослідження.

Як свідчать дані, пошук джерельної бази для з'ясування поставленої мети був проблемним із кількох причин. По-перше, згідно з Конституцією України, статті 35 [12], держава відокремлена від Церкви, а відповідно, релігійні заклади освіти не зобов'язані надавати звіти, державним органам. По-друге, не розроблено чіткої системи звітів «епархія – навчальний заклад». По-третє, в навчальному комітеті при синоді УПЦ КП не було налагоджено систему збору інформації про діяльність освітніх установ.

Формування структури освіти в УПЦ КП в Україні є проблемою новою та в науковій літературі ще не знайшла необхідного відображення. Першою спробою дослідити освітні процеси в православних освітніх закладах була праця Ю. Кальниша [9]. Автор дав аналіз тенденціям розвитку духовної освіти від часів Київської Русі до кінця ХХ ст., окрім цього, виявив стан навчально-виховної роботи в семінаріях та академіях не тільки православних, католицьких, але і окремих протестанських церков. Відтак Ю. Кальниш мав за мету надати загальну характеристику розвитку духовної освіти. Цих поглядів дотримувався у статті В. Васьковський («Духовна освіта в Україні: проблеми і напрямки розвитку»), в якій зробив аналіз стану духовної освіти в Україні наприкінці 1998 р. і висвітлив проблеми, які накопичились і стояли перед освітніми закладами [2, с. 26–29]. Є підстави вважати, що авторами практично не розглядалось питання формування структури освіти православної Церкви.

Релігійний чинник у вихованні молоді розглядався у статті М. Заковича, А. Колодного «Релігійна і релігієзнавча освіта в Україні» [6]. Питання розвитку та діяльності релігійних закладів освіти в Україні в період 1990–1999 р. розглядалось у статті В. Масальського, Н. Белікова «Про становлення сучасної релігійної освіти в Україні» [15, с. 282–287]. Як свідчать дані, авторами були зроблені висновки даного процесу становлення і доведено, що відродження духовної освіти було необхідним.

Вивченню наукової роботи у вищих освітніх установах УПЦ КП в 1992–1996 рр. була присвячена стаття Д. Степовика [38, с. 10]. Ряд публікацій І. Ісіченка звертали увагу на матеріальне забезпечення закладів освіти Української Автокефальної Православної Церкви (далі – УАПЦ) протягом періоду, що досліджується, проблемам комплектування викладацьких корпорацій [8]. Багато уваги автор приділяв розвитку Колегії Патріарха Мстислава УАПЦ, ректором якого він був [7–9]. Відповідно до цього вивчення освітньої діяльності УПЦ КП в Західній Україні в період 1992–2018 р. здійснюється вперше.

Після святкування тисячоліття Хрещення Руси-України в 1988 р. в українському суспільстві розпочались процеси відродження українського православ'я. Ураховуючи духовні потреби суспільства, виник інтерес до духовної освіти. Упродовж 90-х р. минулого століття була створена система православної духовної освіти, яка стала складовою частиною відродження національних традицій, духовності, моралі та ментальності українського народу. Даний процес впливав на посилення позиції церкви і на становлення української державності. У статті розглянуто освітню діяльність УПЦ КП в Західній Україні в період 1992–2018 р.

Актуальність теми не викликає сумнівів. Духовна освіта стала підвалиною розвитку українського православ'я, яке позитивно вплинуло на загальний моральний стан українського суспільства. Зasadничі норми, які були прищеплені студентам закладами освіти УПЦ КП, майбутні священнослужителі після завершення навчання впроваджували серед вірних своїх парафій.

Побудова мережі православних освітніх установ у визначений період здійснювалась за рішенням священних синодів УПЦ КП за підтримкою епархіальних управлінь. Розгортання мережі духовних закладів освіти було справою церковною, а державні органи лише констатували юридичний факт. Православна освіта формувалась у західному регіоні із започаткуванням православних освітніх установ у визначений період в Україні. Фактором впливу на формування мережі навчальних закладів були

демократичні зміни в суспільстві, які активізували духовне життя; зростання чисельності релігійних громад; зміни в українському законодавстві, які вкотре пришвидшили процес виникнення православних освітніх установ; церковний розкол, який призвів до того, що кожна православна конфесія в Україні формувала свою мережу навчальних закладів [30, с. 24–29].

На території СРСР існувало дві православні академії (в Москві та Ленінграді) і три семінарії (в Москві, Ленінграді і Одесі) РПЦ [18]. Кількість випускників Одеської духовної семінарії РПЦ не могла забезпечити зростаючу потребу у священнослужителях в Україні. Рівень освіти духовенства бажав кращого, адже 75% священників в Україні не мали навіть середньої духовної освіти і духовний сан отримували із рук правлячого архієрея на підставі бажання служити церкві за наявності світської вищої, а в деяких випадках навіть середньої освіти [39, с. 5–12].

Активізація релігійного життя в Україні зумовлена була відзначенням у 1988 р. тисячолітнього ювілею прийняття християнства, що в кінцевому результаті привело до відродження діяльності українського православ'я і, відповідно, збільшення чисельності релігійних громад. Швидке зростання релігійної мережі викликало проблему забезпечення кадрами церкви.

У зв'язку з викладеним вище збільшенню чисельності духовних закладів освіти значною мірою сприяли зміни в українському законодавстві. Пріоритет політики держави щодо релігії й Церкви визначалися законами України [4, с. 225–234].

Вдалося з'ясувати, що для учнів світських і релігійних закладів освіти були встановлені рівні права, і на час навчання вони користувались загальними пільгами і звільнялись від військової служби [7, с. 656–688]. Майнове становище релігійних освітніх установ також перебувало під захистом закону. Є підстави вважати, що законодавчі акти відкривали правові можливості для Церкви, що сприяло зростанню кількості духовних закладів освіти.

Зростання чисельності релігійних громад було ще одним фактором, який впливав на формування сітки релігійних закладів освіти. Так, наприклад, у період з 1994 до 2001 р. їхня кількість в УПЦ КП зросла на 40%. Дане зростання робило виклик у новому підході до підготовки як священнослужителів, так і церковнослужителів. А відтак стимулювало розвиток мережі духовних закладів освіти. Як свідчать дані, в 1994 р. найкраща забезпеченість кадрами була в УПЦ КП (88%) за рахунок переходів священників із УПЦ і УАПЦ [29, с. 10–12]. Відтак, ураховуючи зростання релігійної мережі православних конфесій і гостру нестачу священників у Західній Україні, виникла необхідність саме тут відкривати заклади освіти УПЦ КП.

Структура освіти базувалась на оновленому Статуті духовних шкіл, прийнятому Синодом УПЦ у 1991 р. [37, с. 10–23]. Документ передбачав три рівні освіти: училище, семінарія, академія.

Духовне училище – середній духовний заклад, який готував церковнослужителів. У православ'ї церковнослужитель – нижчий клірик, який допомагає священнослужителю. Це міг бути співець, чтець, свічконосець, дяк (псаломщик), тощо [24, с. 217–225]. Завдання училищ полягало в тому, щоб підготувати церковнослужителів певної спеціалізації. Потрібно зазначити, що зі зростанням чисельності релігійних громад через вакантні посади настоятелів парафій функції православних училищ були дещо змінені. Освітній заклад почав готувати не дяків, а кандидатів у священнослужителі. Згідно із прот. Владислава Ципіна священнослужителі – це особи, які посвячені для особливого служіння в Церкві [24, с. 217–225]. У духовній семінарії відбувалась підготовка спеціалістів широкого профілю [20, с. 5]. Обидва типи духовних освітніх закладів надавали освіту богословську, але середню. Відрізнялись терміном навчання та навчальними програмами. Духовна академія в період 1988–1999 р. надавала вищу православну освіту, ставлячи за мету підготовку висококваліфікованих священнослужителів і науковців.

Структура духовної освіти вирізнялась формою і типом навчання освітнього закладу. Основна форма навчального процесу була денна і заочна. Детальніше розглянемо структуру духовних закладів освіти.

Спеціалізовані духовні училища склались із відділень для підготовки працівників для храму. Приймались на навчання всі охочі, тривалість навчання – 2-4 роки. Училища давали або одну, або декілька спеціальностей.

Духовно-пастирські училища готували священнослужителів (пастирів) [2, с. 26–29], як приклад, такими навчальними закладами були Рівненське та Тернопільське духовні училища УПЦ КП. В училищах було відкрито декілька відділень, як приклад, таким навчальним закладом було Коломийське духовне училище УПЦ КП. Відтак у 1996/1997 навчальному році тут діяло декілька відділень: регенське – готувало керівників церковного хору (регентів) і псаломщиків (дяків); іконописне – художників-іконописців; церковного малярства – майстрів церковного розпису; ризниче – майстрів пошиття церковного начиння та священного одягу [28, с. 100–128].

Духовна семінарія – середній заклад освіти закритого типу, в який приймалися чоловіки з 18 років. Навчання тривало чотири роки. Випускники училищ мали право вступу на 3 або 4 курс духовної семінарії, в яких велась підготовка священнослужителів широкого профілю, переважно парафіяльних священників. Протягом 1992–2000 р. семінарії усіх православних конфесій мали одне відділення – богословське. У духовних училищах структура була більш гнучкою, на відміну від семінарій, в якій суворо дотримувались православних традицій.

Вища православна духовна освіта впродовж періоду 1996–2012 рр. надавалась в єдиному закладі освіти УПЦ КП Західної України, у Львові, де діяв один факультет – богословський. Академія – це вищий богословський заклад освіти, в який після закінчення семінарії, приймалися особи чоловічої статі. Терміном навчання тривав 4 роки. В академії було два відділення з денною та заочною формою навчання [10, с. 32–37]. Рівень підготовки студентів академії був високим. На це впливали такі чинники: по-перше, заклад освіти забезпечувався кваліфікованим складом викладачів, по-друге, термін навчання. Повна богословська освіта становила 8 років.

Мережа православних закладів освіти формувалась нерівномірно і мала певні особливості. Перший етап – 1992–1994 рр. – був характерний тим, що в Україні утворилась нова інституція – УПЦ КП, і, відповідно, розпочали формуватись заклади освіти. Відтак у жовтні 1992 р. була відкрита Волинська духовна семінарія, а в 1993 р. Львівська духовна семінарія [19], а в 1994 р. в Рівненській єпархії було організовано курси з підготовки пастирів. Курс навчання тривав шість місяців [22]. 29 грудня 1993 р. у Чернівецькому національному університеті ім. Юрія Федьковича (далі – ЧНУ), був виданий наказ № 70 «Про відкриття філософсько-теологічного університету». У лютому 1994 р. був здійснений перший набір студентів-теологів (30 осіб). Богословське відділення на цьому факультеті було філіалом Київської духовної академії (далі – КДА) [1].

Другий етап, період 1995–2000 рр., був характерний тим, що в Державному комітеті України в справах релігій в 1996 р. зареєстрували свої статути Рівненське духовне училище, Івано-Франківська та Збаразька духовні семінарії, Львівська духовна академія УПЦ КП [12, с. 66–69]. У 1999 р. пастирські курси в Рівному було реорганізовано в Рівненське духовне училище, а воно з 2000 р. реорганізоване в Рівненську духовну семінарію [22].

Третій етап, 2001–2012 рр., характерний тим, що рішенням синоду УПЦ КП у 2002 р. був створений вищий навчальний заклад «Івано-Франківський богословський інститут імені преподобного Феодосія Манявського» з терміном навчання чотири роки (бакалавр богослів'я) або шість років (магістр богослів'я) [31]. Цей навчальний духовний заклад ввійшов в історію УПЦ КП як перший, що зумів пройти державне ліцензування та акредитацію [26]. 18 квітня 2003 р. між ЧНУ і КДА було укладено угоду про спільну діяльність, за якою відбулась уніфікація навчальних планів богословського відділення ЧНУ і КДА, прийняте спільне рішення про видачу дипломів про вищу освіту єдиного зразка, а також вирішено питання оплати праці викладачів даного відділення [1]. 13 травня 2011 р. відбувся синод УПЦ КП, який прийняв рішення про реорганізацію Волинської духовної семінарії у Волинську духовну академію (далі – ВПБА) [25].

Структура духовних академій включала кафедри, процес формування яких відбувся протягом 1992–2002 рр. Умовно можна виділити на 3 етапи. Перший етап (1992–1994 рр.) пов'язаний із проблемою гострої нестачі педагогів богословських дисциплін (особливо фахівців із канонічного права). Через такі умови викладачам приходилось читати по декілька курсів, тому чіткого розподілу по кафедрах не існувало [3].

Другий етап (1995–1998 рр.) – це період формування основних кафедр. Поповнення викладацького складу забезпечило їх за предметною ознакою та комплектуванням кафедр. Оскільки з 1994 р. до навчальних програм були включені світські дисципліни, кафедри змушені були об'єднувати декілька курсів [36].

Третій етап (1998–2001 рр.) характеризувався структурними змінами вже сформованої системи кафедр. У 2001 р. в КДА УПЦ КП в окрему кафедру історії виділено всесвітню історію та історію України, церковну археологію. В цілому, процес поділу кафедр по мірі доповнення програмних курсів новими дисциплінами продовжувався. Протягом 1992–2000 р. структурну перебудову православних духовних навчальних закладів відповідно до прийнятої моделі духовної освіти було фактично завершено.

Упродовж 2001–2012 рр. модель та структура духовної освіти УПЦ КП зазнала певних змін. Із метою підвищення рівня навчання в навчальних закладах УПЦ КП і активізації діяльності навчального комітету призначили преосвященного Димитрія (Рудюка), єпископа Переяслав-Хмельницького, головою навчального комітету [32]. 27 липня 2005 р. синод УПЦ КП затвердив у новій редакції статути духовних семінарій і академій [33], а іншим рішенням синод ухвалив утворити при КДА аспірантуру і докторантуру, при цьому затвердив положення про підготовку науково-богословських і викладацьких кадрів вищої кваліфікації в УПЦ КП [31].

У 2006 р. було проведено докорінну реформу духовної освіти [20]. Замість традиційної для православної духовної освіти схеми «семінарія – академія» було створено «православні богословські академії» на зразок вищих державних навчальних установ 3-го і 4-го рівня акредитації з терміном навчання 5 років та наданням студентам диплома магістра богослів'я. Духовним семінаріям у Рівному, Луцьку, Тернополі та Івано-Франківську було надано статус навчальних закладів на зразок вищих навчальних державних установ 3-го рівня акредитації з чотирирічним терміном навчання в академіях в Києві та Львові. Таким чином, на 1 січня 2012 р. в УПЦ КП в Західній Україні діяло 2 богословські академії, у Львові та Луцьку, один Івано-Франківський богословський інститут, богословське відділення КПБА при філософсько-теологічному факультеті Чернівецького університету та 1 семінарія в м. Рівне [16].

Є підстави вважати, що за останнє десятиліття значних змін на краще зазнала наукова робота в духовних ВНЗ. При академіях та університетах діяла аспірантура та Вчені ради із захисту дисертацій, видавались журнали. Ще в кінці минулого століття, незважаючи на захист наукових робіт, такого структурного підрозділу, як аспірантура, не існувало.

Розвиток мережі духовних освітніх установ перебував у прямій залежності від фінансування і стану матеріально-технічної бази. Релігійні навчальні заклади фінансувались згідно з IX статтею «Фінанси і майно» статуту УПЦ, в якій зазначалось, що «духовні школи фінансуються із загально-церковних коштів, добровільних відрахувань правлячих архієреїв та пожертвувань» [37, с. 10–23]. Крім цього, навчальний заклад мав право, згідно зі статутом, на додаткові джерела доходу, якщо вони не суперечили канонам церкви. Духовні заклади освіти протягом періоду, що досліджується, не займались підприємницькою діяльністю.

Верховна Рада України прийняла 3 квітня 1997 р. Закон «Про податок на додану вартість», за яким релігійні організації і освітні духовні заклади було звільнено від оподаткування. Це було суттєвим полегшенням, особливо для духовних училищ із декількома відділеннями, які в процесі навчальної практики виробляли і реалізовували предмети культового призначення.

Фінансове становище духовних закладів освіти, незважаючи на ряд державних заходів, було вкрай складним. Статутні приписи відносно фінансування практично не діяли. Єпархіальні управління допомогти цій проблемі також не могли, адже їхній фінансовий стан бажав кращого. Відтак 90% закладів освіти знаходились на самозабезпеченні за рахунок платного навчання, яке вносилося у формі «добровільних пожертвувань», а це згідно із чинним законодавством не оподатковувалося.

Плата за навчання встановлювалась кожним навчальним закладом індивідуально. Так, на 2001 р. суми могли бути від 60 грн. до 200 грн. Кошти, які отримувались, використовувались навчальним закладом для власних потреб: на ремонт приміщень, будівництво гуртожитків, харчування, придбання літератури і навчального обладнання тощо. Також до духовних закладів надходили пожертвування державних і громадських організацій і підприємств, окремих осіб. Так, Львівська духовна академія і семінарія УПЦ КП (далі – ЛДА і С) протягом 1993–2000 р. отримували допомогу продуктами від парафіян. Це давало змогу духовному вишу забезпечувати слухачів безкоштовним харчуванням.

Від системи фінансування православних навчальних закладів залежав і стан їхньої матеріальної бази. Указом Президента України «Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна» від 4 березня 1992 р. їм було передано в приватну власність понад 3500 храмів та інших культових споруд, а також 10 000 предметів церковного вжитку [17, с. 21–27]. Частина переданих культових приміщень перебувала в аварійному стані, потребувала капітального ремонту.

Проблему ремонту навчальних приміщень вирішували двома шляхами. Перший: на час ремонту освітня установа переходила в більш пристосоване приміщення. Другий: проведення навчального процесу та ремонтних робіт паралельно, зранку навчання, а після обіду ремонт. Так, з 1992 р. ЛДА і С УПЦ КП розміщувалась у лівому крилі колишнього костелу Серця Ісусового, а в правому функціонував міський шкірно-венеричний диспансер, який звільнив приміщення через шість років в 1998 р. [40]. Не завжди були приміщення під духовні навчальні заклади. Так, Тернопільським єпархіальним управлінням УПЦ КП для духовного училища в самому приміщенні було виділено 7 кімнат: 4 аудиторії, 2 спальні, учительська [14, с. 79]. Є підстави вважати, що кожне єпархіальне управління, яке відкривало духовний навчальний заклад, вирішувало проблему її забезпечення приміщенням із власних ресурсів або за допомогою громадських організацій.

Надважлива складова частина будь-якого навчального закладу – наявність кваліфікованих педагогічних кадрів. Викладачів для православних навчальних закладів залучали із числа авторитетних священнослужителів, які мали вищу, а інколи середню освіту, для поповнення складу академій, семінарій і училищ. Недоліком 90-х рр. було те, що головна увага приділялася не педагогічній підготовці кадрів, а необхідності надання духовної освіти тим викладачам, які її не мали. Багато священників вступали у світські виші для здобуття вищої освіти.

Суттєвим фактором, що впливав на процес формування колективів педагогів, був матеріальний стан та їхній соціальний статус у духовних закладах освіти України. Вони залежали від заробітної плати, житлових та побутових умов та ставлення Церкви до потреб останніх. Соціальний статус викладачів православних закладів освіти у період 1992–2000 рр. суттєво відрізнявся від світських. На це впливав Закон України «Про свободу совісті й релігійні організації», пізніше стаття Конституції України, а також постанова уряду про те, що духовна освіта – це внутрішня справа Церкви. Педагоги з вищою духовною освітою, а також вченим ступенем, згідно із законодавством, не мали права викладати в державних навчальних установах [11; 12]. Автор цієї статті на собі пережив відношення держави до Церкви. Для того щоб викладати в школі християнську етику, змушений був здобути три вищі освіти в період 2005–2013 рр. за трьома спеціальностями (релігієзнавство, історія і психологія) та педагогічне навантаження 1,5 години.

Залишаючись повністю на забезпеченні Церкви, переважна більшість педагогів православних навчальних закладів не отримувала заробітну плату й працювала безкоштовно. Праця в духовних закладах освіти відносилась до категорії «послуху», а заробітну плату викладачі отримували як священники, маючи свої парафії. У ЛДА і С УПЦ КП заробітну плату отримували тільки світські педагоги й обслуговуючий персонал. Священники, що займались викладацькою діяльністю, поєднували її з практикою в парафіях. Так, ректор ЛДА і С митрофорний протоієрей Ярослав Ощудляк поєднував керівництво закладом освіти із працею на парафії в с. Брюховичі, що неподалік Львова. Слід зазначити, що навантаження педагогів-сумісників не перевищувало 10 годин на тиждень. Але це не показник. Тому що колеги викладачі у світських освітніх закладах отримували заробітну плату і за основним місцем роботи, і за сумісництвом.

Світські педагоги, що працювали в духовних навчальних закладах, отримували плату відповідно до кількості годин у розмірі, що дорівнював їх заробітній платі в державних закладах освіти. На період літніх канікул викладачам православних закладів в освіті обов'язково надавалась відпустка, термін якої дорівнював 30 календарним дням. Педагогам, що не отримували заробітної плати, після закінчення навчального процесу до 1 вересня надавалась безкоштовна відпустка. Проблему оплати праці викладачам духовних закладів освіти у період 1992–2000 рр. слід вважати невирішеною. Це мало негативний вплив на матеріальний стан педагогів. Адже 60% останніх працювали безкоштовно, і єдиним засобом існування для них була парафія [35, с. 77–87]. Ще одна проблема – забезпечення житлом викладачів православних закладів освіти. Прибутки з парафій ішли на утримання храму, тому житлове питання залишалось невирішеним. Вони або проживали при навчальних закладах, або знімали квартиру. Проблему із забезпеченням викладачів у період, що вивчається, Церкві не вдалось вирішити.

Загалом соціальний статус педагогів православних закладів освіти, незважаючи на окремі заходи держави й Церкви, протягом періоду 1992–2000 р. перебував у принизливому стані. Є підстави вважати, що зростання популярності духовної освіти позначилося на моральному стані викладачів, формуванні поважного ставлення до них з боку різних верств українського суспільства.

Духовні освітні установи відігравали вагомий роль у посиленні позицій православної церкви в Україні. Кількість учнів та студентів освітніх установ УПЦ КП з 775 чоловік у 1992 р. зросла до 4681 чоловік у 2001р.

Учні та студенти духовних закладів освіти ставали активними учасниками діяльності православних громадських об'єднань. Із кінця 90-х ХХ ст. у Західній Україні виникло громадське об'єднання «Українська молодь – Христові». До його складу входили студенти світських ВНЗ, Львівського католицького університету, Львівської духовної академії УПЦ КП, інших державних і православних освітніх установ. Основний напрямок роботи – пропаганда здорового способу життя, місіонерська й благодійна діяльність. Ці заходи для студентів духовних закладів освіти посилювали авторитет православних конфесій серед населення України. Варто зазначити, що православні духовні заклади освіти привертали своєю діяльністю увагу своїх студентів до знедолених громадян, а саме ЛПБА УПЦ КП займалась благодійною діяльністю, відвідувала геріатричні центри, утримувала благодійну їдальню для нужденних [27]. Рівненська духовна семінарія УПЦ КП взяла під свою опіку колишню секретарку засновника УПА «Поліська Січ» Тараса Бульби-Боровця Галину Кухарчук. Семінаристи не лише провідували пані Галину, а й приносили їй гарячі страви із семінарської їдальні та прибирали в її помешканні, адже в наслідок пережитого в сталінських таборах секретарка під старість втратила зір [23].

22-23 січня 2017 р. синод УПЦ КП обговорив питання про проходження вищими духовними навчальними закладами УПЦ КП процедури ліцензування освітньої діяльності та акредитації освітніх програм за спеціальністю та в галузі знань «богослів'я» відповідно до чинного законодавства. Синодальне управління у справах духовної освіти, отримавши доручення синоду УПЦ КП, мало розробити

методичні рекомендації вищим духовним закладам у проходженні процедури ліцензування. Синод також визначився із документами про духовну освіту виданим поза межами УПЦ КП. Прийнято рішення про визнання таких документів і наукових ступенів синодальним управлінням у справах духовної освіти УПЦ КП [16].

Таким чином, зміни, що відбулись у суспільній свідомості щодо релігії, створення законодавчої бази державно-церковних відносин, швидке зростання чисельності православних релігійних громад при гострій нестачі кваліфікованих священнослужителів зумовили створення системи духовної освіти в Україні і в західному регіоні зокрема. Зміни в українському законодавстві дозволили розширити мережу духовних навчальних закладів УПЦ КП в Західній Україні. Структура духовної освіти, затверджена синодом УПЦ КП в 1992 р., дозволила відкрити ряд духовних закладів, а також вирішити певною мірою кадрове питання. Більше того, катастрофічно не вистачало дяків при семінаріях, училищах, а згодом в академіях почали діяти регентські курси. У 2006 р. за рішенням синоду УПЦ КП духовна освіта зазнала реформування: перейшла із трьохрівневої до дворівневої. Фінансування духовних навчальних закладів потребувало нагальної реформи, адже утримання викладачів і забезпечення матеріально-технічної бази було надзвичайно низьким.

Однак проведене дослідження не вичерпує всіх проблемних питань освітньої діяльності УПЦ КП у визначений період. Подальші дослідження потребують детальнішого аналізу навчальних закладів західного регіону України.

Література:

1. Балух В. Історія філософсько-теологічного факультету. URL: <http://ftf.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/02about/page>. (дата звернення: 05.05.2022).
2. Васюковський В. Духовна освіта в Україні: проблеми і напрямки розвитку. *Людина і світ*. 1998. № 10. С. 26–29.
3. Відомість адміністративно-викладацького складу Київської Духовної академії і семінарії Української православної церкви станом на 1.09.1992 р. Поточне діловодство Київської Духовної академії і семінарії Української православної церкви.
4. Декларація про Державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Збірник постанов Уряду України*. 1990. № 7.
5. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про свободу совісті і релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 20. С. 20–24.
6. Закон України «Про альтернативну невійськову службу» від 12 грудня 1991 р. *Збірник постанов Уряду України*. 1992. № 1. С. 16–18.
7. Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 5. С. 225–234.
8. Думенко, Епіфаній архієп. Духовна освіта Української православної церкви Київського патріархату. URL: <http://cerkva.info/2006/05/15/synod.html>. –23/08/2012 –15.305 (дата звернення: 12.05.2022).
9. Закович М., Колодний А. Релігійна і релігієзнавча освіта в Україні. *Релігійна свобода: історичне підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення*. 1998. № 1. С. 85–86.
10. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про свободу совісті і релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. С. 656–688.
11. Ісіченко І. Духовна освіта УАПЦ/І. *Успенська вежа*. 1996. № 4. С. 3.
12. Ісіченко І. Духовна освіта УАПЦ. *Успенська вежа*. 2000. № 4. С. 7–8.
13. Кальниць Ю. Духовні школи в Україні: загальний огляд. *Людина і світ*. 2001. № 4. С. 32–37.
14. Козловський І. Кандидат богослов'я – це звучить круто. *Інформаційний бюлетень УПЦ КП*. 1998. № 3. С. 12.
15. Козловський І. Духовно-релігійне відродження українського суспільства: реалії і сьогодення. *Схід*. 2000. № 3. С. 66–69.
16. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. (1997). Київ : Преса України. 80 с.
17. Лист голові Тернопільської облдержадміністрації Л. Ковалю від єпископа тернопільського Іова від 26.07.96 р. *Поточний архів Державного комітету України у справах релігій*. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 79.
18. Масальський В., Беліков Н. Про становлення сучасної релігійної освіти в Україні. *Вісник Донецького університету*. Серія Б: Гуманітарні науки. 2000. № 2. С. 282–287.
19. Митр. Епіфаній (Думенко). В УПЦ КП визначились з ліцензуванням своїх вищих навчальних закладів та з порядком визнання закордонних документів про вищу духовну освіту. URL: https://v-upc-kp-viznachilis-z-licenzuvannyam-svojih-vishchih-navchalnih-zakladiv-ta-z-poryadkom-viznannya-zakordonnih-dokumentiv-pro-vishchu-duhovnu-osvitu_n83073 (дата звернення: 12.05.2022).
20. Новиченко М. Про деякі особливості міжконфесійних відносин в Україні. *Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні*. 2001. № 3. С. 21–27.
21. Поспеловский Д. Православная церковь в истории Руси, России и СССР. Учебное пособие. Москва, 1996. 468 с.
22. Постанова Ради у справах релігій при Кабінеті Міністрів України про реєстрацію статуту Волинської духовної семінарії УПЦ КП від 23.11.1992 р.; Постанова Ради у справах релігій при Кабінеті Міністрів України про реєстрацію статуту Львівської духовної семінарії УПЦ КП від 05.04.1993 р. *Поточне діловодство Державного комітету України у справах релігій*.

23. Постанова Священного Синоду УПЦ КП про реформу духовної освіти. *Інформаційний бюлетень*. 2006. № 7. С. 5.
24. Правила приєма в Духовные школы УПЦ на 1994/1995 учебный год. *Православний вісник*. 1995. № ¼. С. 43–46.
25. Прот. Віталій Лотоцький. Рівненська духовна семінарія. URL: <http://rivne-cerkva.rv.ua/seminaria/14-pro-seminariu.html> (дата звернення: 12.05.2022).
26. Прот. Віталій Лотоцький. Секретарку Бульби-Боровця взяли під соціальну опіку. URL: www.istpravda.com.ua/short/2012/05/28/87390 (дата звернення: 18.05.2022).
27. Прот. Владислав, Ципін. Духовенство: Церковне право 1994. 700 с. С. 217–225.
28. Прот. Володимир Вакін. 1991 – наш час. URL: www.vpba.edu.ua/history/1991-nash-chas (дата звернення: 19.05.2022).
29. Прот. Миколай Гунько. Івано-Франківський богословський інститут преподобного Феодосія Манявського. URL: <https://pravoslavie.if.ua/bogoslovnoy-institute/> (дата звернення: 01.05.2022).
30. Прот. Ярослав Ошудяк. Львівська православна богословська академія. URL: <https://osvita.pomisna.info/lpba.html> (дата звернення: 23.05.2022).
31. Протокол № 12 засідань Колегії Комітету та документи до нього від 25.12.1997 р. Поточний архів Державного комітету України у справах національностей та релігій. Оп.1. Спр. 50. Арк. 100–128.
32. Релігійні організації України станом на 1 січня 1994 р. (1994). *Людина і світ*. № 10. С. 10–12.
33. Релігійні організації в Україні станом на 1 січня 2001 р. (2001). *Людина і світ*. № 1. С. 24–29.
34. Рішення священного синоду УПЦ КП від 29.06. 2002 р., журнал № 6. (2002). *Київський Патріархат*, 6(5) (червень). С. 2.
35. Рішення священного синоду УПЦ КП від 19.11.2002 р., журнал № 14. (2002). *Київський Патріархат*, 11(10) (листопад). С. 2.
36. Рішення священного синоду УПЦ КП від 27.07.2005 р., журнал № 17. (2005). *Київський Патріархат*, 7(6) (липень). С. 2.
37. Рішення священного синоду УПЦ КП від 27.07.2005 р., журнал № 18. (2005). *Київський Патріархат*, 7(6) (липень). С. 2.
38. Рощина, Л. Педагогічні кадри у закладах православної духовної освіти України у 90-ті роки ХХ ст. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2004. № 1. С. 77–87.
39. Список адміністративно-викладацького складу Київської Духовної академії Української православної церкви Київського патріархату станом на 1.09.1997 р. Поточне діловодство Київської Духовної академії Української православної церкви Київського патріархату.
40. Статут про управління Української православної церкви. *Православний вісник*. 1991. № 5. С. 10–23.
41. Степовик Д. Аркадій Жуковський - почесний доктор богословських наук. *Православний вісник*. 1996. № 11/12. С. 10.
42. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп.25. Спр. 12. Арк. 5–12.
43. Юраш А. Львівська Духовна академія і семінарія Української православної церкви Київського патріархату. Львів, 2002. 4 с.